

Prof. zw. dr hab. Katarzyna Sobolewska-Myślik

Instytut Politologii

Uniwersytetu Pedagogicznego

Recenzja pracy doktorskiej mgra Przemysława Hankusa,

Dążenia secesjonistyczne w Europie na przykładzie Katalonii i Szkocji

napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Macieja Mroza

Zagadnienia zmieniającego się poczucia tożsamości grup etnicznych i narodowych, wzrost znaczenia tożsamości regionalnych a także wiążące się z tym procesy przekształceń politycznych to współcześnie kwestie niezwykle istotne i przykuwające uwagę analityków i badaczy. Praca doktorska magistra Przemysława Hankusa wpisuje się w to wzrastające zainteresowanie, Autor poświęcił swoją rozprawę dwóm regionom, Szkocji i Katalonii, szczególną uwagę zwracając na ich dążenia do secesji i utworzenia samodzielnych państw. Z jednej strony oba regiony i zachodzące w nich współcześnie procesy przekształceń kulturowych, społecznych czy politycznych, włącznie z dążeniami do niepodległości, doczekały się już wielu opracowań, tak więc wybrany przez Doktoranta temat pracy trudno uznać za oryginalny. Z drugiej jednak strony każde opracowanie wnosi pewien specyficzny punkt widzenia, każdy autor ujmuje opracowywane zagadnienie nieco inaczej, dodatkowo warto zauważyć, że w polskiej literaturze naukowej wciąż jeszcze jest miejsce na prace dotyczące obu regionów. Tak więc wybór tematu można ocenić pozytywnie.

Praca składa się ze Wstępu, siedmiu rozdziałów i zakończenia. Wstęp i Rozdział I poświęcone są zagadnieniom ogólnym, teoretycznym, wyjaśnione zostały ważne dla przeprowadzanej analizy pojęcia, przedstawiona została przyjęta przez Autora perspektywa teoretyczna, stanowiąca ważną ramę rozważań, sformułowano hipotezy i pytania badawcze, przedstawiono metodologię pracy. Kolejne rozdziały dotyczą poszczególnych aspektów związanych z kształtowaniem się i dynamiką tożsamości regionalnych Szkocji i Katalonii, warunkujących także dążenia secesjonistyczne. Pracę zamyka zakończenie, w którym

podsumowano przeprowadzone rozważania. Taka struktura pracy jest prawidłowa, całość napisana została językiem naukowym a jednocześnie jasno i komunikatywnie.

Wstęp otwierają rozbudowane rozważania dotyczące współczesnych tendencji secesjonistycznych nie tylko w Europie ale także na świecie, bogato ilustrowane przypisami. Następnie Autor przechodzi do bardziej już szczegółowych problemów dynamiki procesów zmieniającej się tożsamości i dążeń secesjonistycznych w Szkocji i Katalonii, w szczególności zaś wskazuje autorów, którzy w swoich pracach podejmują tę problematykę. Treści te można interpretować jako przegląd stanu badań i literatury dotyczącej kluczowych dla pracy zagadnień. W tym kontekście nieco dziwi fakt, że w tej części wywodu przywoływane są nazwiska badaczy bez informacji o ich pracach, w izolowanych przypadkach przywołane jest i nazwisko i tytuł pracy, ale bez szczegółowej noty bibliograficznej (Jacek Głuski *W kraju klanów i tartanów*; Stefan Zabieglik *Leksykon Szkocji*). Nie rozumiem takiego sposobu ujęcia. Mogę się domyślać, że chodziło o uniknięcie sytuacji, kiedy w pracy przytacza się pozycje, które stanowią jedynie informację o istnieniu opracowania, które nie zostało wykorzystane. Niemniej w mojej ocenie nie jest to ujęcie jednoznaczne i czytelne a w postaci w jakiej zostało przygotowane w zasadzie zbędne dla czytelnika który nie jest specjalistą, ponieważ nie przynosi znaczącej informacji ani na temat autora ani opracowania.

Na stronie 24 Autor przedstawił perspektywę teoretyczną przyjętą jako podstawa analizy. Jest ona przedstawiona w sposób bardzo wąski, ograniczony do jednego akapitu, co odbieram jako istotny mankament. Podstawa teoretyczna w pracy doktorskiej jest elementem niezwykle istotnym, powinna zostać szerzej omówiona, oczekiwałabym także pewnego uzasadnienia jej przyjęcia. Dodatkowe wątpliwości budzi sposób, w jaki została wprowadzona. Chodzi mi tutaj o stwierdzenie, także na str. 24, że w przeciwieństwie do istniejących opracowań, praca magistra Hankusa zostanie oparta na konkretnym stanowisku teoretycznym. To ujęcie można interpretować jako bardzo poważną krytykę w stosunku do innych prac, krytykę nie popartą żadną dodatkową argumentacją. W kolejnym kroku sformułowane zostały hipotezy i pytania badawcze. Pewne wątpliwości wzbudza we mnie hipoteza druga, zwłaszcza z punktu widzenia możliwości jednoznacznej weryfikacji. O ile bowiem z pewnością można przy pomocy analizy naukowej wykazać, że pewne tendencje będą się utrzymywały lub nawet nasilały, o tyle bardzo trudno o jednoznaczną weryfikację utrzymywania się konkretnego, 50-procentowego poparcia dla idei niepodległości. Bardzo nieprecyzyjne jest także sformułowanie "średni i długi okres", dotyczące utrzymywania się poparcia dla idei niepodległości.

Zupełnie nie rozumiem użytego na stronie 27 pojęcia demokracji iteracyjnej. Dalsza uważna lektura pracy przynosi pewne informacje, pojęcie to pojawia się ponownie na s. 383 i 384. Jest nawet wyjaśnione ale bez powołania się na żadne źródło. Muszę przyznać się do ignorancji, nie spotkałam się z takim pojęciem nigdzie indziej, a zatem nie wiem, czy należy je uznać za oryginalny wkład Doktoranta w teorię demokracji czy też jest to pojęcie funkcjonujące w tej teorii, a jeżeli tak, to rzeczywiście chętnie poznałabym autora tej koncepcji. Należy także podkreślić, że pojęcie to powinno zostać wyjaśnione w miejscu, w którym się pojawia, czyli na str. 27.

Ważnym punktem wstępu jest deklaracja dotycząca wykorzystanych w pracy metod. Podobnie jak w przypadku wyboru perspektywy teoretycznej, Autor nie rozwija zagadnień metodologicznych, nie uzasadnia szczegółowo wyboru metod ani sposobu ich wykorzystania. Takie skrótowe przedstawianie metodologii jest do przyjęcia, niemniej mam pewne zastrzeżenie dotyczące jednej z wymienionych metod a mianowicie metody prakseologicznej. Nie należy ona do podstawowego katalogu metod badawczych wykorzystywanych w politologii, zapewne sam Autor też tak uważa, bowiem tylko tę metodę właśnie wyróżnił poprzez odwołanie się do przypisu. Z tekstu przywołanego w przypisie natomiast wynika, że jest to metoda wykorzystywana w naukach ekonomicznych. Uważam, że celowe byłoby przynajmniej w wypadku tej metody jej nieco bardziej szczegółowe omówienie i uzasadnienie wykorzystania, zwłaszcza, że wiąże się ona z ważną dla Autora a też bardzo lakonicznie potraktowaną teoretyczną perspektywą analizy.

Rozdział I poświęcony jest przedstawieniu norm prawa międzynarodowego dotyczącego takich kwestii jak zasada samostanowienia narodu, secesja, sposoby ustalania granic nowych jednostek politycznych powstałych w wyniku secesji etc. Stosunkowo szczegółowo przedstawiono zarówno same normy jak i konsekwencje ich zastosowania, włącznie ze sprzecznościami, które się z tym wiążą. Takie ujęcie uważam za bardzo interesujące i cenne, rzadko bowiem spotkać się można z ujęciami, gdzie kontrowersje czy sprzeczności są tak wyraźnie pokazane a jest to o tyle istotne, że omawiane normy są szeroko stosowane w praktyce politycznej i służą kształtowaniu porządku międzynarodowego. Częścią Rozdziału I są także koncepcje odnoszące się do uregulowania zagadnień związanych z secesją i tworzeniem nowych jednostek politycznych wywodzące się z nurtu filozofii libertariańskiej, co pozostaje w zgodzie z przyjętą perspektywą teoretyczną prowadzonych rozważań.

Rozdział II koncentruje się na historii obu regionów. Dotyczy zarówno dziejów związków z państwami, w których regiony te współcześnie funkcjonują, jak i samodzielnych tradycji politycznych oraz dążeń emancypacyjnych. Rozdział jest bardzo rozbudowany, zawiera

bardzo wiele informacji szczegółowych. Napisany jest bardzo ciekawie, niemniej nasuwają mi się również pewne wątpliwości. Jeżeli bowiem obszernie zrelacjonowane wydarzenia, fakty, tło historyczne miały służyć czemuś więcej, poza właśnie opisem i odtworzeniem historii tych regionów, a na to wskazuje refleksja zawarta w podsumowaniu dotycząca charakteru ich tradycji państwowych, to zdecydowanie z większą korzyścią dla precyzji wywodu byłoby bardziej zwarte i syntetyczne opracowanie. W obecnej postaci jest to bowiem w pewnym sensie osobna opowieść historyczna, w której trudno dostrzec te czynniki, na które Autor być może chciał zwrócić szczególną uwagę jako na te elementy, które stanowią szczególnie ważne uwarunkowania sytuacji obecnej. Innymi słowy selekcja i interpretacja faktów byłaby bardziej korzystna dla prowadzonej w pracy argumentacji.

Kolejne rozdziały poświęcone zostały innym wyróżnionym przez Autora czynnikom, mającym wpływ na rozwój dążeń secesjonistycznych w omawianych regionach: Rozdział III dotyczy czynników związanych z kulturą i tożsamością, Rozdział IV gospodarki, Rozdział V rywalizacji sportowej, Rozdział VI dotyczy zagadnień politycznych, w tym formalnych podstaw pozycji ustrojowej omawianych regionów w ramach państw, w jakich obecnie funkcjonują. W Rozdziale VII zamieszczone zostały treści bardziej zróżnicowane, w tym zagadnienia referendum niepodległościowych, dyskursu medialnego dotyczącego dążeń secesjonistycznych, włączono też stanowisko polskich władz dotyczące dążeń niepodległościowych obu regionów. W stosunku do treści poszczególnych rozdziałów nie mam znaczących zastrzeżeń, choć w niektórych przypadkach zabrakło mi jakichś elementów lub aspektów. Na przykład w rozdziale dotyczącym gospodarki zabrakło mi zagadnienia brytyjskiego państwa opiekuńczego i jego roli w kształtowaniu się poglądów i postaw Szkotów w relacji do Zjednoczonego Królestwa. W Rozdziale VI z kolei zdecydowanie zabrakło mi bardziej szczegółowego i systematycznego przedstawiania procesu kształtowania się ustroju hiszpańskiego Państwa Autonomii. Chodzi mi zwłaszcza o problemy związane z początkowym uprzywilejowaniem niektórych regionów (w tym Katalonii) z punktu widzenia zarówno drogi do uzyskania autonomii jak i jej zakresu, a następnie toczącego się pod koniec dekady lat 80 procesu zrównywania kompetencji wszystkich wspólnot. Rozwiązania te miały znaczący wpływ na poglądy i postawy zarówno katalońskich polityków jak i samych Katalończyków. W Rozdziałach dotyczących kultury czy gospodarki pewnie nieco inaczej rozłożyłabym akcenty. Wolałabym nieco więcej dyskusji i wymiany argumentów obu stron zwolenników niepodległości i unionistów, zarówno wewnątrz regionów jak i w szerszym planie ogólnopaństwowym. W obecnej postaci argumentacja jest dosyć jednostronna i statyczna.

Wśród czynników wpływających na dynamikę procesów rozwoju tożsamości regionalnej a także dążeń secesjonistycznych Autor zupełnie pominął oddziaływanie UE, co wydaje mi się dosyć poważnym mankamentem. Kilkakrotnie wspomniane w kontekście SNP hasło „niepodległość w Europie” jest w mojej opinii zdecydowanie niewystarczające dla zobrazowania sposobu, w jaki „czynnik europejski” oddziaływał w obu regionach. W tym kontekście można wspomnieć choćby niezwykle ważne zagadnienie reprezentacji hiszpańskich Wspólnot Autonomicznych w instytucjach UE, włącznie z ich partycypacją w procesach decyzyjnych i konflikt, jaki rozgrywał się w hiszpańskiej polityce w związku z tymi problemami. W przypadku Katalonii zagadnienie to było ważnym aspektem polityki zmierzającej do afirmacji pozycji tego regionu jaką prowadził wieloletni prezydent Jordi Pujol. Kierowana przez niego partia, CiU budowała m.in. wizje relacji pomiędzy UE i regionami niejako z pominięciem a przynajmniej minimalizacją pośrednictwa państwa. W kontekście secesjonistycznych dążeń obu regionów nie bez znaczenia były także argumenty oparte na możliwym obniżaniu „kosztu niepodległości”, co miałyby się wiązać ze specyficzną korzystną sytuacją nowych niepodległych państw, pojawiających się w przestrzeni instytucjonalnej UE. Nawet jeżeli te argumenty mocniej brzmiały kilkanaście lat temu, a współcześnie ich znaczenie nieco osłabło, nie można moim zdaniem pomijać ich zupełnym milczeniem, były bowiem zbyt ważne dla całości obrazu rozwoju dążeń secesjonistycznych.

Z zagadnień szczegółowych, oprócz wspomnianej już iterokracji, mam także uwagi związane z przypisami. W pracy bardzo wiele przypisów ma charakter wyjaśniający, dopełniający tekst główny. W niektórych przypadkach takie przypisy pozbawione są informacji o źródle- np. s. 271 przypis 875, s. 280 przypisy 915, 916, 917 czy przypis 937 na s. 287. Częściowo brak źródeł można usprawiedliwić, traktując to jako dowód erudycji Autora, jednak w niektórych przypadkach – przypis 937 na s. 287- brak źródła kwalifikuję wręcz jako błąd, bowiem przypis ten dotyczy typologii partii etnoregionalnych. Jest to podział zaproponowany przez dwoje autorów H. Türsan i L. De Wintera, którzy nie zostali przywołani ani w cytowanym przypisie ani w bibliografii. Inny przykład to przypis 863 na s. 268, gdzie przytoczona jest frekwencja mieszkańców Katalonii w referendum w sprawie przyjęcia Statutu Autonomii w roku 2006. Konkretnie dane liczbowe przytoczone w tym przypisie musiały być zaczerpnięte z jakiegoś źródła, jednakże Autor go nie wskazał.

W zakończeniu mamy do czynienia z dwoma wątkami. W pierwszym Autor odnosi się do hipotez i pytań badawczych, sformułowanych w części początkowej. Wątek drugi to oparte na przyjętej przez Doktoranta perspektywie teoretycznej propozycje rozwiązań gospodarczych

czy ustrojowych dla obu regionów czy dla powstałych na skutek secesji niepodległych państw.

Pracę zamyka Bibliografia, bardzo obszerna, zawierająca pozycje bardzo zróżnicowane, obejmująca zarówno akty prawne, dokumenty partyjne jak i opracowania. Praca jest starannie zredagowana, praktycznie nie ma błędów literowych.

Zamieszczone w recenzji uwagi krytyczne nie dyskwalifikują pozytywnej oceny całości. Konkludując jednoznacznie stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska pt.: *Dążenia secesjonistyczne w Europie na przykładzie Katalonii i Szkocji* spełnia wymagania określone w art. 13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 nr 65 poz. 595), wobec czego składam wniosek o dopuszczenie mgr. Przemysława Hankusa do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katarzyna Sobolewska-Myślik

